

הרב נתנאל ברקוביץ שליט"א

שליחות בביכורים

"והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלוקיך נותן לך ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיך לשכן שמו שם ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלוקיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלוקיך וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך ארמי עובד אבי וגוי ויביאנו אל המקום הזה וגוי ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' והנחתו לפני ה' אלוקיך וגוי" (דברים כו, א-יא). "ראשית ביכורי אדמתך תביא בית ה' אלוקיך לא תבשל גדי בחלב אמו" (שמות כג, יט).

מצוות ביכורים הינה מצוה שכנוזכר לעיל מצווים אנו בה בשני מקומות בתורה, ויתבאר לקמן שישנה משמעות מיוחדת לכל מקור.

אמרינן בגמ' גיטין מז ע"ב "איתמר המוכר שדהו לפירות ר' יוחנן אמר מביא וקורא ריש לקיש אמר מביא ואינו קורא ר' יוחנן אומר מביא וקורא קנין פירות כקנין הגוף דמי ר"ל אמר מביא ואינו קורא קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי איתביה ר' יוחנן לריש לקיש "ולביתך" מלמד שאדם מביא ביכורי אשתו וקורא א"ל שאני התם דכתיב ולביתך ואיכא דאמרי איתביה ר"ש בן לקיש לר' יוחנן "ולביתך" מלמד שאדם מביא ביכורי אשתו וקורא התם הוא דכתיב ולביתך אבל בעלמא לא אמר ליה טעמא דידי נמי מהכא קאמינא איתביה היה בא בדרך וביכורי אשתו בידו ושמע שמתה אשתו מביא וקורא מתה אין לא מתה לא ה"ה אע"ג דלא מתה ומתה איצטריכא ליה סד"א לגזור משום דרבי יוסי רב חנינא דאמר ר' יוסי בר חנינא בצרן ושגרן בידי שליח ומת שליח בדרך מביא ואינו קורא שנאמר "ולקחת והבאת" עד שתהא לקיחה והבאה באחד קמ"ל".

וכן מצינו דין זה דלקיחה והבאה באחד (כאחד- לפי הגרסה בסוגיא שם) בגמ' ב"ב פא ע"ב ובביאור די"ז כתי' שם רשב"ם ד"ה ולקחת והבאת וז"ל "דכתיב ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא והאי ולקחת קרא יתירא הוא דמצי למכתב והבאת מארצך ודרשינן ביה מי שלוקח דהיינו בוצר הוא מביא דבעינן בצירה והבאה כולה עד לירושלים

באדם אחד הילכך היכא דבצרן איהו והשליח הביאן לא הויא לקיחה והבאה באחד אלא בשנים וכדו' ". ויסוד דבריו שלקיחה הכתובה בפסוק בצירה היא, אך תוס' על אתר דחו פירושו וז"ל "ומה שפירש הקונטרס דבצירה היא לקיחה אין נראה לרבינו תם דלקיחה לא משמע בצירה אלא לקיחה מתוך הבית וכו' אלא נראה לר"ת דלקיחה שהיא מתוך הבית הויא לקיחה ובצרן אורחא דמילתא נקט וכו' " עכ"ל.

א"כ נראה דפליגו רשב"ם ותוס' מהי הלקיחה, ויש לבאר מחלוקתם.

ועוד כתב שם תוס' ד"ה עד וז"ל " פ"ה דבצרן שליח והביאן לירושלים קוראן בעלים דשלוחו של אדם כמותו ויכול לקרות הנה הבאתי וכו' ואין נראה שיקראו בעלים כמשמע בירושלמי " עכ"ל, א"כ גם בהכי פליגו רשב"ם ותוס' אם היו כל הפעולות באחד דהיינו בשליח אי יכולים לקראות או לא, וגם מח' זו יש לברר יסודה.

ועוד מצינו במנחת חינוך מצוה תרו' שכתב "דהא דשגרו ע"י שליח אינו קורא לכל מר כדאית ליה דוקא היכא דהשליחות היתה שהשליח יביאן לעזרה אבל אם בשעת עשיית השליח לא עשאו שליח להביאם לעזרה רק עד העזרה לא אכפת לן כלל בשליחות ואף שהשליח לקח מן הבית ואח"כ הביא הבעה"ב בעצמו שפיר דמי כיון דלא עשה שליח להביאם לעזרה כן נראה אך לא הבאתיו בכור הבחינה וצ"ע". ונראה שכן ס"ל לאו"ש פ"ד מהל' ביכורים הי"ג וז"ל "ודע דנראה לדעתי דדוקא כי שלח ע"י שליח להביאן לעזרה ומת השליח או סיבה אחרת וחזר והביאן אז אינו קורא אבל אם שלח שליח מעירו עד ירושלים אפילו, כיון שלא מסר לו להביאן לעזרה א"כ כי חזר והביאן חייב בקריאה דמיקריא לקיחה וכמו איש ירושלים שמביא ביכורים אע"פ שלוקח מירושלים ששם שדהו וכרמו ואם מסר לו להביאן לעזרה אז זה היה הלקיחה ותו לא מצי לומר הבאתי, ומה"ט נקט מת השליח וכן משמע מדברי רבינו, והרמב"ן לא כתב כן (ב"ב פ"א ע"ב ד"ה בצרן) " עכ"ל.

א"כ חזינן בהכי מחלוקת נוספת אם יד השליח באמצע, ורק את פעולת ההבאה ממש לא עשה השליח אי יכול לקחת או לא, ויש להבין.

מכל הנ"ל וכן יש עוד להביא ראיות נוספות כמשכ' הרמב"ם בפ"ב מהלכות ביכורים הכ"א וז"ל "המפריש ביכוריו להעלותן בידו לירושלים לא ישלחם ביד שליח ואם לקטן מתחילה על מנת לשלחם ביד שליח ה"ז מותר לשלחם". משמע מכל זאת דלולי החסרון של ולקחת והבאת וכדו' היתה מועילה שליחות בביכורים.

והנה בגמ' הנ"ל אמרין " ת"ש המוכר שדהו לעכו"ם לוקח ומביא ביכורים מפני תיקון העולם מפני תיקון העולם אין מדאורייתא לא", ופירש"י שם ד"ה מדאורייתא לא וז"ל "ואי אין קניין לעובד כוכבים להפקיע מקדושתה הויא לה לעניין קדושתה ברשות ישראל כאילו משכנה, וכיון דביכורים מצוה דרמיה עליה היא ולא טבלי לאסור פירות באכילה מיחייב ליקח ולהביא ולא דמי למעשר וכו' דמעשר טביל ואסר ליה באכילה ולא מצוה דרמיה עליה היא וכו' אבל ביכורים מצוה דרמיה עליה היא". נראה ברור בדברי רש"י המחלק בין דין ביכורים לבין מעשרות דאילו במעשר כאשר לא קיים מצוותו הרי הפירות אסורין וזאת הוכחה וראיה לכך שהמצוה היא מצוה בחפצא של

הפירות, משא"כ ביכורים אינה מצוה בחפצא אלא מצוה על הגברא וכלשונו של רש"י מצוה דרמיה עליה ומשו"ה לא נאסרו הפירות אף שעדיין לא קיים את המצוה.

ועוד מצינו בב"ב פא ע"א דאמרי' התם "תנן התם הקונה שני אילנות בתוך של חבירו מביא ואינו קורא ר"מ אומר מביא וקורא אמר רב יהודה אמר שמואל מחייב היה ר"מ אף בלוקח פירות מן השוק ממאי מדקתני משנה יתירא תנא ליה דיש לו קרקע דפשיטא דמביא וקורא אלא ש"מ מחייב היה ר"מ אף בלוקח פירות מן השוק והא כתיב "אשר תביא מארצך" ההוא למעוטי חוצה לארץ והא כתיב "אדמתך" למעוטי אדמת עכו"ם והא כתיב "אשר נתת לי" דיהבת לי זוזי וזבני בהוא", ושם בתוס' ד"ה ההוא כת' וז"ל "והכי נמי בפרק ראשית הגז (חולין קלו ע"א ושם) ארצך למעוטי חוצה לארץ ותימה אמאי איצטריך מיעוטא הא אמר בסוף פ"ק דקידושין (לו ע"ב) כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ. ויש מפרשים משום דביכורים אתקשו לבשר וחלב דכתיב ראשית ביכורי אדמתך וגו' לא תבשל גדי בחלב אמו ובמכילתא בהדיא מקיש להו וס"ד שיהיו נוהגין אף בחוצה לארץ כמו בשר וחלב, ולרשב"א נראה דלא חשיבי ביכורים מצוה התלויה בארץ דלא דמי לתרומה מעשר וחלה דהתם גוף הפירות מחויבין בתרומה דטבל נינהו ואסורין באכילה ולכן חשיבין הן תלויין בארץ, אבל ביכורים אין החיוב תלוי בפירות אלא באדם דאין נאסרין באכילה אע"פ שלא הפריש מהן ביכורים ועוד מדלא חייב תרומה ומעשר עד שיתמרח מוכח שהחיוב תלוי בפירות לפי שלא הגיע עדיין זמן חיובן, אבל ביכורים ודאי חובת הגוף נינהו כע"ז דילפינן מינייהו בקידושין לז ע"א שאין החיוב תלוי בפירות אלא באדם וכו', ואע"ג דאם אין לו אינו חייב לקנות מ"מ חובת הגוף נינהו כמו חובת ציצית דאע"ג דאין חייב לקנות טלית כשאין לו חשיב חובת הגוף עכ"ל. ומוכח באופן ברור גם מדברי רש"י ובודאי מדברי התוס' דמצות ביכורים הינה חובת גברא, הינו חובת הגוף על האדם עצמו כמצות ציצית כמש"כ תוס', ומצוות אחרות הדומות לה. ואפשר להסביר בפשטות, דכוונתו דהוי חובת גברא ולאפוקי מחובת מנא אך עדיין יש לעיין בדבריו.

והנה מצינו לתרץ קושיית התוס' באופן אחר.

בספר חידושי הגר"ח והגר"ז (סטנסיל עמ' קסח) כתב להסביר מש"כ הר"מ בפ"ב מהל' ביכורים ה"א וז"ל "אין מביאין ביכורין מחו"ל שנאמר ראשית ביכורי אדמתך תביא וכו' ומביאין ביכורים מדבריהם מארץ סיחון ועוג ומסוריא שהקונה בסוריא כקונה בירושלים ועמון ומואב אע"פ שחייבין בתרו"מ מדבריהן אין מביאין ממנו ביכורים". והקשה מרן הגר"ז דכיון דגם לגבי ביכורים איכא תקנת סמוכים כמו בתרו"מ וכדחזינן דבסוריא חייב, א"כ גם עמון ומואב לחייב כמו בתרו"מ, וצ"ע מש"כ בגמ' והא כתיב מארצך ההיא למעוטי חו"ל. וא"כ תורף קושייתו דאי אמרינן דמקומות סמוכים מביאים מ"ש סוריא מעמון ומואב. ותירץ וז"ל "אשר יראה בזה דהך דינא דמצוות התלויות בארץ אינן נוהגות אלא בארץ הוי דין על עיקר החיוב דחיוב של מצוות התלויות בארץ הוי רק בארץ ובחו"ל אינו חייב להפריש כל עיקר, משא"כ בדין "ארצך" שנאמר על עצם החפצא דביכורים אינם באין אלא מן הארץ ופירות חו"ל לא הוו

ביכורים אע"פ דליכא נפ"מ בחלות ההפרשה דבין כך ובין כך לא חל שם ביכורים, מ"מ מחולקים בעיקר יסודם דמצוות התלויות בארץ על חיוב ההפרשה דבפירות חו"ל ליכא חיוב להפריש וארצך ממעט חפצא דביכורים הוי דוקא פירות הארץ ובה מיושב קושיית התוס' וכו'".

"ולפי"ז שפיר מיושב החילוק בין סוריא לעמון ומואב דאה"י דגם לגבי סוריא איכא תקנת סמוכים כמו בתרו"מ מ"מ זה מהני רק בסוריא דשם היא התקנה שהוא א"י משו"ה מביא ממנו ביכורים משא"כ בעמון ומואב דשם הוי התקנה דגם בחו"ל איכא חיוב וזה שייך רק בתרו"מ דשם עיקר הפטור משום דין מצוות התלויות בארץ" עכ"ל ונפלאים הדברים וא"צ להוסיף להסבירם.

אף שכבר הארכנו בכך במקום אחר גבי פלוגתת הראשונים והאחרונים דחו"ל יכולים לצוות על הגברא דהיינו שעל האדם ישנו חיוב לעשות פעולה משא"כ להפוך דבר לחפצא של מצווה זה אינם יכולים ויש לדון.

אך הנה בקצוה"ח סי' קפב ס"ק א' הביא דברי התוס' רי"ד עמש"כ שם בשו"ע דינא דשלוחו של אדם כמותו וז"ל "כתב התוס' רי"ד קידושין מב ע"ב ד"ה שאני וז"ל "יש מקשים א"כ לכל דבר מצוה יועיל השליח ויאמר אדם לחבירו שב בסוכה עבורי הנח תפילין עבורי ולא מלתא היא שהמצוה שחייבו המקום לעשות בגופו האיך יפטור הוא ע"י שלוחו והוא לא יעשה כלום וכו' וכן ציצית וכל המצוות " עכ"ל. והקשה ע"ז בקצוה"ח וז"ל "וקשיא לי דהא בשליחות לדבר עבירה אי לאו דגלי קרא דאין שליח לדבר עבירה הוי ליה בדין שליחות ואע"ג דאין המשלח עושה כלום וכו'. והנראה לעני"ד בזה כיון דשלוחו של אדם כמותו לא אמרינן אלא במידי דעשיה דאז הו"ל מעשה שלוחו כמותו, אבל במידי דליכא עשיה לא אמרינן שליח של אדם כמותו וכו' ומשו"ה בציצית ותפילין וסוכה נהי דהו"ל עשיית השליח כעשיית המשלח כיון דגוף שלוחו לא הוי כגופו לא עשה המעשה בגופו אלא בגוף שלוחו וכו' עכ"ל. דהיינו דאמנם נמדברי התו' רי"ד עולה לנו ארוכה לקושייתו אך הוסיף הקצוה"ח לבאר ולחלק גם בין עשיה לבין צורך בגוף העושה. א"כ השריש לנו הקצוה"ח דמצוות שהינן חובת הגוף א"א שיחול דין שליחות, משא"כ במצוות שאינן חובת הגוף מהני שליחות.

ולכאורה מדברי הראשונים הנ"ל משמע שמחד ודאי מהני שליחות במצוות ביכורים, ומאידך כתבו הראשונים דהוי מצוה שבגופו של האדם עד שתוס' כתבו דהוי כמצוות ציצית וא"כ היאך מהני שליחות בהכי וקשה, וכן ראיתי שהקש' בספר אפר הקדושים סי' כו' ויש לעיין.

ואמנם בשו"ת חת"ס או"ח סי' כא' ביאר את דברי התוס' רי"ד הנ"ל בתוספת ביאור ושמא לפי"ז תתבאר הקושיה הנ"ל ומתוך כך גם שאר העניינים.

דנשאל התם גבי דינא דשלוחו של אדם כמותו לפרוע חובו, דהיינו שישלח שליח לפרוע חובו ואח"כ יחזור המלוה ויתבענו ואם יטען כנגדו שהרי שילם לו ע"י שליח פלוני יאמר לו שאותו אדם לאו בעל דברים דידי הוא וירצה לשוב ולגבות.

וכתב שם "ופשוט דלא שייך שלוחו כמותו במילי עלמא אם אומר ישב ילך ידבר וכדומה שיהיה כאילו יושב הולך ומדבר הוא דבר בטל לא נאמרו הדברים אלא בקיום מצוה או בעובר עבירה או בקניין ומכירה וכו' ואלו נפקי מקראי ברפ"ב דקידושין וכו', והשריש תוס' רי"ד שם וכן ביאר בספר כפות תמרים פרק לולב הגזול באורך דוקא מצוות הנעשים בגופו היה שלוחו כמותו אבל לא במצוות שעל גופו וכו'. על דרך משל שיהיו נימולים ומצוה על האב שימול ושלוחו כמותו, שנקשור תפילין בזרועינו הנה הקשירה יכול לעשות ע"י שליח שיקשור לי תפילין על זרועי כאילו אני קשרתיה אבל להניח על זרועו או למול עורלתו ויהיה כאילו מונחים על זרוע המשלח או עורלת המשלח נכרתה, זה אינו ע"כ נאמר שמצוות שע"י גופו שלוחו כמותו, אבל לא מצוות שעל גופו עכ"ל.

ומבואר מדבריו באופן ברור שישנו חילוק בין מצוות שעל גופו לבין מצוות שע"י גופו, דבראשון א"א למנות שליח וליכא דין דשלוחו של אדם כמותו, משא"כ בשני שהוא מעשה גרידא דבו ישנו הך דינא.

ונראה דגם בביכורים יש שני דינים אלו, אע"פ שהעולם רגיל לחלק את מצוות ביכורים לשניים, דהיינו מצוות הבאת הביכורים ומצוות קריאת הפרשה (עין ספר החינוך מצוה תרו' ומצוה ע"ב) שחילק מצוות אלו לשנים וכן מצינו בעוד שחילקו זאת, אך נראה שאפשר לחלק בתוך מצוות ההבאה שני חלקים נוספים.

חדא מצוות הלקיחה והבאה, ועוד מצוות מסירה לכהן או הנחה ע"ג המזבח, ואי נימא הכי אפ"ל דהמצוה הראשונה תלויה במעשיו של האדם ולא בעצם הימצאותו של גופו, ומדוייק הדבר בפסוקים הנ"ל שנאמרו שם הרבה פעולות של האדם, "ולקחת" "ושמת" "והלכת" "ובאת" "ואמרת" ולאחר מכן "וענית ואמרת" "הבאתי" "והשתחית". אך החלק השני הוא עוסק בחוסר פעילותו של האדם "ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח וכו' "(שם, פס' ד'). את הפעולות עושה הכהן, והאדם רק צריך להיות שם, רק גופו כביכול נצרך ולא מעשיו.

לפי"ז מבואר לנו היטב דמחד מצוות ביכורים היא מצוה החלה על גופו של האדם אך זה קאי על החלק שצריך לעמוד לידי פירות ביכורים כאשר הם מונחים ע"ג המזבח, ובחלק זה באמת לא מהני שליחות שהרי גופו הוא הנצרך ולא פעולותיו. משא"כ בחלק הנוסף שהוא הלקיחה וההבאה שבהם נצרכות פעולותיו של האדם בהכי ודאי מהני שליחות. וממילא כביכול חלק אחד הם בגופו, דהיינו במסירה לכהן וכל הכרוך בזה. והחלק השני הוא הלקיחה וההבאה שזה ע"י גופו ובהכי מהני שליח. וממילא מיושבת הקושי שהזכרנו לעיל, אי הוי מצווה שבגופו איך מהני שליחות, ולפי"ד מתורץ שפיר.

ונראה שמדוייקים הדברים בדברי הרמב"ם שהוזכרו לעיל בפ"ב מהל' ביכורים הכ"א דמינייה הוכח דמהני שליחות במצוות ביכורים וז"ל "המפריש ביכוריו להעלותן בידו לירושלים וכו' ", ולכאורה קשה שהרי המצוה כמו שמפורש בפסוקים היא להניחו ע"ג המזבח (או לכל הפחות לעזרה) ומי"ט כתב הרמב"ם לירושלים, אלא ע"כ דעד

ירושלים באמת מועילה שליחות שהרי ישנם רק פעולות, אבל לפני המזבח שצריך את גופו לדעת הרמב"ם כמו שביארנו לעיל לא מועילה שליחות ומדוייקים דבריו. ושמא לפי"ז מוסברות גם המחלוקות שהבאנו לעיל, הן בדברי רשב"ם ותוס' והן דברי האחרונים והרמב"ן עיי"ש.